

11. Медвідь Ф.М. Національна безпека і національні інтереси України в глобалізованому світі// Вісник Львівського університету. Серія історична. 2017. Спецвипуск.- С.245 - 253.

12. Смолянчук В.Ф. Системні засади національної безпеки України // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» - 2018. – № 2 (37). - С.107 - 124.

*Сацький Павло Вікторович, кандидат історичних наук, доцент,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ІДЕОЛОГІЧНОЇ ПОРАЗКИ СРСР У ПРОТИСТОЯННІ ІЗ ЗАХОДОМ

Аналіз методики інформаційної війни для України нині є надзвичайно актуальним завданням. Тому вивчення досвіду ведення такої війни, використовуючи економічні важелі й маркетингові прийоми, може мати практичне застосування як для протидії негативному впливу на українське суспільство так і з метою проведення «наступальних» заходів. Прикладом успішного досвіду інформаційних операцій є дії економічного й інформаційного характеру, котрі руйнували ідеологічну потугу СРСР із середини країни. При цьому, радянське керівництво, намагаючись протидіяти, опинилося у становищі коли всі його заходи лише поглиблювали ідеологічну та соціальну кризу.

Суспільство у період переходу правлячої партії КПРС до ідеологеми «розвинутого соціалізму» набуває доволі специфічного становища у контексті радянської політики, спрямованої на становлення конформізму. Радянська політика вже у хрущовський період була спрямованою на забезпечення високого рівня життя людини, що чергувалося із посиленням войовничої риторики проти капіталізму. При цьому, прагнення забезпечити рівень життя суспільства також мало войовничу тональність, яке виражалося гаслами із обіцянками «побудови комунізму вже за життя цього покоління» тощо. Безумовно, радянська соціальна риторика мала створити передумови для щирого захоплення суспільства пануючим в країні ладом.

Радянська влада своєю політикою, спрямованою на забезпечення високих соціальних стандартів, які були задекларовані панівною ідеологією, фактично заклала ідеологію суспільства споживання. Власне, ця ідеологія нині критикується і йдеться про її кризу в результаті криз економічних, котрі зводять нанівець ефективність реалізації принципів ідеології «суспільства споживання». Водночас,

радянські ідеологи намагалися, разом із пропагуванням споживацтва, умови для якого нібито забезпечено побудовою соціалізму (іще Сталін у 1940 р. проголосив, що в СРСР соціалізм побудовано), задавати ідеологічну установку щодо постійних зовнішніх загроз для побудованого ладу споживацтва, які посилювалися внутрішніми. Панівна ідеологія споживацтва для СРСР була важливим інструментом у боротьбі за посилення геополітичних позицій. Прикладом можуть служити прагнення створити умови для огляду радянського способу життя громадянами КНР, В'єтнаму, а громадяни цієї країни навчалися у радянській ВУЗах, та ін. Контакти іноземних громадян, котрі за ідеологічним лімітом потрапляли в СРСР, як в'єтнамців чи китайців, із радянськими громадянами активно стимулювалися заради того щоб громадяни СРСР могли наочно побачити захват в іноземців від радянського рівня життя.

Характерною була ситуація під час проведення у 1966 р. концертного туру Пекінського ансамблю пісні й танцю із КНР. У доповідній Першого Секретаря ЦК КПУ П. Шелеста до ЦК КПРС відзначалося, що крім п'яти платних виступів у Луганській області й у Донецьку, планувалися творчі зустрічі на підприємствах цих областей [1, арк. 94]. Очевидно, що саме ці області було обрано не дарма, оскільки для цих індустріальних областей УРСР було передбачено особливі умови їх постачання й культурного забезпечення і, у даному разі, саме вони мали відігравати роль «вітрини соціалізму» для іноземців зі Сходу, як роль «вітрини соціалізму» для іноземців із Заходу відігравали республіки Прибалтики. Організатори концертів із радянського боку мали на меті забезпечити максимальні контакти громадян СРСР із китайцями. У свою чергу, як зазначено у доповідній П. Шелеста, керівництво ансамблю всіляко намагалося чинити перешкоди для контактів китайців із громадянами СРСР і їх знайомству із радянським життям. Більше того, зазначалося, що керівництво ансамблю постійно звинувачувало СРСР у великодержавному шовінізмі. Китайці, як видно, активно намагалися грати на національному питанні в СРСР, будучи також ображеними подекуди зверхнім ставленням до себе зі сторони Радянського Союзу. Такі випадки китайських гостей в умовах загострення у 1966 р. в СРСР ситуації із міжнародними відносинами, особливо в УРСР, повинні були мати свої наслідки. Проте, СРСР одночасно мав протистояти руйнівним впливам інформаційно-економічного характеру із Заходу і, водночас, бути взірцем соціально-економічних досягнень для Сходу. Це забирало значні ресурси країни.

Фактично, таким чином на контрастному відчутті іноземців від радянського способу життя та на їх батьківщині було заплановано підвищення самооцінки радянськими громадянами їх дійсності в СРСР. Водночас, радянська споживацька ідеологія отримувала потужні удари від «західного способу життя», котрий проникав до СРСР у вигляді предметів широкого вжитку, зразків культури тощо.

Ідеологічний захист СРСР базувався на принципах автаркії, причому не лише держави, а й її громадян. Так, СРСР намагався активно протидіяти отриманню його громадянами із-за кордону речей від їхніх родичів. Отримання грошових переказів та посилок із-за кордону органи правлячої партії називали «економічні засоби для ворожого впливу на свідомість населення». Так, в Інформації для ЦК КПУ від Тернопільського обкому партії повідомлялося, що кількість посилок щороку зростала, у 1960 р. їх по області було зафіксовано 39863, у 1965 р. вже 53041, а у 1970 р. 69374 і вже за дев'ять місяців 1971 р. їх було вже 76983 штуки[3, арк. 23]. Посилки, здебільшого, надходили із США, Канади й Великобританії. Доволі показовим фактом було придбання іноземними туристами товарів у магазинах мережі «Каштан» з метою дарування їх родичам, як відзначалося, протягом 1972-1973 рр. у магазині «Каштан» Тернополя було для цієї мети закуплено товарів на 500 тис. карб.[3, арк. 24]. Такі факти подавалися як утриманство від ідеологічно чужої системи, і ставилися в приклад як прояви ганебного утриманства. Публікувалися в пресі повідомлення про відмови людей від посилок і грошових переказів із-за кордону на тій підставі, що «не жебрак» і «може на зарплату забезпечити себе усім необхідним». Водночас, проводилась робота щодо нейтралізації поширення чуток про те, що ті хто отримують посилки із-за кордону від родичів мають значно кращий рівень життя ніж інші громадяни. Особливо складна ситуація із таким «утриманством» була у західному регіоні УРСР, де значний відсоток громадян мали родичі за межами СРСР. Слід відзначити, що для СРСР було в 1960-ті рр. достатньою причиною дозволити виїзд євреїв до Ізраїлю в разі утриманства і матеріальної залежності від їх родичів за кордоном. Водночас, в разі самодостатності єврейської сім'ї це було підставою відмовити у виїзді[4, арк. 3].

Поряд із активним пропагуванням споживацьких настроїв у СРСР, які мали зростати в результаті зростання виробництва й «наближення до комунізму», правляча партія проводила роботу спрямовану на обмеження споживчих настроїв відповідно до кон'юнктури моменту. Частими були кампанії які мали на меті стримувати прагнення до «нерадянського» способу життя. Фактично, таким чином

демонструвалась чеснота жити відповідно до можливостей які даватиме радянська система у кореляції із її економічними можливостями. В цьому напрямку активно проводились заходи щодо обмеження отримання грошових переказів та посилок від родичів із-за кордону. Крім того, регулярно в пропаганді звучала нота, яка зводилась до того, що людина котра набуває малодоступні речі живе не на трудові доходи. Тому в СРСР у період розвинутого соціалізму в ідеологічній роботі правлячої партії склалась двоїстість, з одного боку, пропагувалося споживацтво, для демонстрації досягнень соціалізму, а з другого, намагалась обмежити споживчі настрої відповідно економічним можливостям. Із-за такого різючого ідеологічного дисонансу склалися передумови для системної кризи суспільного сприйняття соціалізму.

Від радянської ідеологічної концепції суспільство відходило не лише у матеріальному, а й у духовному споживанні. Як характерний приклад варто відзначити увагу у доповідних до ЦК КПУ до характерних проявів щодо проведення фестивального тижня «Київська весна», зокрема, те, що на виступах поетів у парку імені Пушкіна були присутніми лише сім чоловік, а у той же час на естрадному концерті були сотні слухачів[2, арк. 2]. Такий факт було представлено як непродумано розпропаговані комсомольськими і партійними організаціями фестивальні заходи. Проте, даний факт є свідченням зростаючого запиту на масову культуру, який традиційно зростає зі зростанням споживацьких настроїв суспільства.

У результаті нарощеного радянською агітацією кращого життя споживацького запиту суспільства на фоні тотального дефіциту матеріальних і духовних продуктів споживання сформувався стійкий фетиш на товари і культурні продукти. Саме ця фетишизація товарів та популярних культурних продуктів створили передумови для застосування економічних засобів руйнування радянської системи. Таким чином, СРСР сам себе загаяв у пастку, пропагуючи споживацтво і, при цьому, не маючи засобів його забезпечити.

Список використаних джерел та літератури:

1. (В – П. С.) ЦК КПСС (від – П. С.) Секретаря ЦК КП України П. Шелеста. 20 августа 1966 год // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 6128.

2. Центральному Комітету КП України (від – П. С.) Зав. відділом пропаганди і агітації ЦК КП України Г. Шевель Доповідна записка про проведення в м. Києві фестивального тижня «Київська весна». 3 червня 1969 р. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 180.

3. (В – П. С.) ЦК Компартії України (від – П. С.) Секретаря Тернопільського обкому КПУ І. Яркового Інформація про використання

капіталістичними країнами економічних засобів для ідеологічного впливу на населення області. 27 жовтня 1973 р. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 878.

4. Центральному Комітету Комуністичної партії України (від – П. С.) Міністерства охорони громадського порядку УРСР на № 62-443/4 від 25 грудня 1966 р. 31 грудня 1966 р. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 6424.

Andrzej Małkiewicz
Dr. Hab., Profesor

WSPÓLPRACA ORGANIZACYJNA WŁADZ POLSKICH I UKRAIŃSKICH W OKRESIE WOJNY 1920 R. WE WSPOMNIENIACH GEN. JANA ROMERA

Problemy wojny o Ukrainę w 1920 r. zostały już wielostronnie zbadane¹. Warto jednak uzupełnić dotychczasowe wyniki o zagadnienie współpracy polsko-ukraińskiej na zapleczu frontu. Kilka ważnych uwag w tym zakresie zawarł we wspomnieniach generał Jan Romer (Ян Ромер, 1869-1934). Wywodził się on z armii austriackiej, był polskim patriotą i natychmiast po rozpadzie monarchii habsburskiej przeszedł do Wojska Polskiego. Na froncie ukraińskim służył od początku 1920 r. Józef Piłsudski wysoko cenił Romera, mimo tego, że na ogół nisko oceniał generałów pochodzących z armii austriackiej. Dwa lata później napisał w jego charakterystyce: „Człowiek o niezwyklej energii, bystrym umyśle, prawym charakterze i wysokim poczuciu honoru żołnierskiego. Wykształcony oficer o bardzo wielkiej śmiałości i odwadze. Wymaga bardzo dużo od siebie, lecz stawia zbyt wysokie wymagania od innych”².

Rozpoczynając 25 kwietnia 1920 r. ofensywę na Ukrainie Piłsudski nie przewidywał długiego pobytu Wojska Polskiego w tym kraju. Rozmawiając w Berdyczowie w końcu kwietnia 1920 r., z gen. Antonim Listowskim (Антоній Лістовський, 1865-1927), w tym okresie dowodzącym na froncie

¹ Najpoważniejszym, do dziś, opracowaniem jest książka Tadeusza Kutrzeby, *Wyprawa Kijowska 1920 roku*, Warszawa 1937. Z nowszych polskich publikacji: Jan Jacek Bruski, *Petlurowcy. Centrum państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919-1924)*, Kraków 2004; Tomasz Grzegorzczak, *Wyprawa kijowska*, Toruń 2014; Sebastian Szajdak, *Polsko-ukraiński sojusz polityczno-wojskowy w 1920 roku*, Warszawa 2005; Lech Wyszczelski, *Kampania ukraińska 1920 roku*, Warszawa 2009. Pomijam tu liczne publikacje ukraińskie i rosyjskie.

² Mieczysław Cieplewicz, *Generalowie polscy w opinii Józefa Piłsudskiego*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1966, nr 1, s. 326.